I.AKBAROVNING SIMFONIK IJODIDA MILLIYLIK SHAKLI VA KOMPOZITORLIK USLUBI TAHLILI

Raimova Dilfuza Mahammadsoliyevna
Andijon davlat pedagogika instituti
Tasviriy san'at va musiqa ta'limi kafedrasi dotsenti
https://doi.org/10.5281/zenodo.21167591

Annotatsiya

Mazkur maqolada o'zbek professional musiqa san'atining yirik namoyandalaridan biri bo'lgan Ikrom Akbarov ijodida simfonik tafakkur, milliylik unsurlari va kompozitorlik uslubining o'ziga xos jihatlari tahlil qilinadi. Xususan, kompozitorning simfonik, vokal-simfonik va sahnaviy asarlarida milliy musiqiy merosning zamonaviy kompozitorlik texnikalari bilan uyg'unlashuvi yoritilgan. "Shoir xotirasiga" simfonik poemasi, "Toshkentnoma" oratoriyasi va boshqa yirik asarlari misolida milliy lad, ritm, intonatsiya hamda sonor garmoniya vositalarining qo'llanilishi ilmiy jihatdan tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: simfonik musiqa, milliy simfonizm, Ikrom Akbarov, kompozitorlik uslubi, simfonik poema, sonor garmoniya, o'zbek musiqasi.

Kirish

Bugungi kunda O'zbekiston musiqa san'atining tarixiy rivojlanishini ilmiy o'rganish, ayniqsa milliy kompozitorlik maktabining shakllanish jarayonlarini tadqiq etish musiqashunoslikning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mustaqillik yillarida milliy musiqa merosiga bo'lgan e'tibor yanada ortib, o'zbek professional musiqa san'atining yirik namoyandalari ijodini chuqur tahlil qilish uchun keng imkoniyatlar yaratildi. XX asr o'zbek musiqa madaniyati tarixida simfonik janrning shakllanishi va rivojlanishi alohida o'rin egallaydi. Simfonik musiqa milliy musiqiy tafakkurning zamonaviy kompozitorlik usullari bilan uyg'unlashuvi natijasida yangi bosqichga ko'tarildi. Ayniqsa, milliy lad, ritm va intonatsion xususiyatlarning simfonik janrga singdirilishi o'zbek simfonizmining muhim belgilaridan biri sifatida namoyon bo'ldi. Mazkur jarayonda Ikrom Akbarov ijodi muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Ikrom Akbarov o'zbek professional musiqa san'atining yirik vakili bo'lib, simfonik, vokal-simfonik, opera va balet janrlarida sermahsul ijod qilgan. Uning asarlarida milliy musiqiy tafakkur, xalq kuy-ohanglari va maqom intonatsiyalari zamonaviy kompozitorlik texnikalari bilan uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi. Kompozitorning simfonik asarlarida milliylik shaklining ifodalanishi, lad-garmonik tuzilmalarning o'ziga xosligi, orkestrlashtirish usullari hamda dramatik rivojlanish tamoyillarini tahlil qilish musiqashunoslik uchun muhim ilmiy masalalardan biridir. Ayniqsa, "Shoir xotirasiga" simfonik poemasi, "Epik poema" va "Toshkentnoma" kabi asarlar I.Akbarov ijodiy uslubining shakllanishi va takomillashuvini yoritishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

O'zbek simfonik musiqasining rivojlanishida I.Akbarovning o'rni

O'zbekistonda simfonik musiqa XIX asr oxiri va XX asr boshlarida shakllana boshladi. Dastlab rus va yevropalik kompozitorlar milliy musiqani simfonik orkestr imkoniyatlariga moslashtirishga harakat qildilar. Keyinchalik milliy kompozitorlik maktabining shakllanishi natijasida o'zbekona simfonik tafakkur yuzaga keldi.

Bu jarayonda Ikrom Akbarovning xizmatlari alohida e'tiborga loyiq. U o'z ijodida:

milliy lad va ritmik tuzilmalarni; maqom intonatsiyalarini; folklor elementlarini; zamonaviy simfonik kompozitsiya usullarini uyg'unlashtirdi.

Natijada o'zbek simfonik musiqasida yangi badiiy-estetik yo'nalish shakllandi.

Ikrom Akbarov ijodining xususiyatlari

Ikrom Akbarov 1921-yil Toshkent shahrida tug‘ilgan. U Toshkent davlat konservatoriyasi hamda Leningrad konservatoriyasida tahsil olgan. Kompozitorning ijodi serqirra bo‘lib, simfonik, vokal-simfonik, opera, balet, musiqali drama va kino musiqasi janrlarini qamrab oladi.

Uning yirik asarlari qatoriga:

- “Shoir xotirasiga” simfonik poemasi;
- “Epik poema”;
- “Toshkentnoma” oratoriyasi;
- “Xamsa” kantatasi;
- “Orzu”, “Nigor”, “Navro‘z” baletlari kiradi.

Akbarovning kompozitorlik uslubida dramatik rivojlanish, yorqin orkestrovka va milliy musiqiy til ustunlik qiladi. Ikrom Akbarov simfonik ijodida milliylik bir necha ko‘rinishda namoyon bo‘ladi:

1. Milliy lad xususiyatlari

Kompozitor asarlarida maqom va xalq kuylariga xos lad tizimlari keng qo‘llanilgan. Miksolidiy, doriy va modal tuzilmalar milliy ruhni kuchaytiradi.

2. Ritmik tuzilma

O‘zbek xalq musiqasiga xos murakkab ritmik formulalar simfonik rivojlanishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

3. Intonatsion asos

Asarlarda xalq kuylarining bevosita iqtibosi yoki ularga xos intonatsion yadrolar uchraydi.

4. Tembr va orkestrlashtirish

Akbarov orkestr tembr imkoniyatlaridan mohirona foydalanib, milliy cholg‘u ohangdorligiga yaqin sonor effektlar yaratgan.

“Shoir xotirasiga” simfonik poemasining tahlili. 1954-yilda yaratilgan “Shoir xotirasiga” simfonik poemasi I.Akbarov ijodida tub burilish yasagan asar hisoblanadi. Asar Hamza Hakimzoda Niyoziy xotirasiga bag‘ishlangan. Poemada:qahramonlik; dramatizm; lirizm; fojiaviylik uyg‘unlashgan. Asarning asosiy mavzusi mardona va qat’iyatli xarakterga ega bo‘lib, unda milliy lad xususiyatlari yaqqol seziladi. Kompozitor sonata-simfonik rivojlanish orqali obrazlar to‘qnashuvini kuchli dramatik chiziqda olib boradi. Ayniqsa, bosh mavzu va qarama-qarshi dramatik mavzuning to‘qnashuvi asarning kulminatsion nuqtalarini belgilaydi.

Kompozitorlik uslubining garmonik xususiyatlari

I.Akbarov kompozitorlik uslubining muhim belgilaridan biri sonor garmoniyaga bo‘lgan alohida e’tibordir. Kompozitor ijodida: monointerval akkordlar; poliinterval strukturalar; poligarmonik qatlamlar; alteratsiyalangan akkordlar faol qo‘llanadi.

Bu vositalar orqali:

- kuchli dramatizm;
- emotsional taranglik;
- rang-barang tembr bo‘yoqlari yuzaga keladi.

“Toshkentnoma” oratoriyasida leytgarmoniya va polifunksional vertikallar musiqiy dramaturgiyani shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Xulosa

O‘zbek simfonik musiqasining shakllanishi va rivojlanishida Ikrom Akbarov muhim o‘rin egallaydi. Uning ijodiy faoliyati milliy musiqa an’analari va zamonaviy kompozitorlik usullarini uyg‘unlashtirish orqali o‘zbek simfonik san’atining boyishiga katta hissa qo‘shgan. Bastakor o‘z asarlarida xalq kuy-ohanglari, milliy ritmlar va zamonaviy musiqiy ifoda vositalaridan samarali foydalangan. I. Akbarovning simfonik asarlari nafaqat badiiy jihatdan yuksak darajaga ega, balki ular milliy musiqa madaniyatining rivojlanish bosqichlarini ham aks ettiradi. Uning ijodi orqali

o‘zbek simfonik musiqasi yangi mazmun va shakllar bilan boyidi, ijrochilik madaniyati yanada takomillashdi. Shunday qilib, I. Akbarovning o‘zbek simfonik musiqasi taraqqiyotidagi o‘rni beqiyos bo‘lib, uning ijodiy merosi bugungi kunda ham musiqashunoslar, ijrochilar va yosh bastakorlar uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajakni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent, 2017.
2. Jabborov A. O‘zbek musiqa tarixi. – Toshkent, 2018.
3. Jabborov A. O‘zbekiston bastakorlari va musiqashunoslari. – Toshkent, 2004.
4. Ayhadjayeva Sh. va boshqalar. O‘zbek musiqasi tarixi. – Toshkent, 2021.
5. Irzayev B. O‘zbek musiqa madaniyati tarixi sahifalaridan. – Toshkent, 2017.
6. Madrimov B. O‘zbek musiqa tarixi. – Toshkent, 2018.